

Teologija duhovnog života

Roko PRKAČIN*

Kršćanski duhovni život je predmet duhovne teologije i ona ga promatra u svjetlu Svetog pisma i kršćanske tradicije. U članku se pokazuje duboka teološka utemeljenost duhovnog života svakog kršćanina i njegova nezamjenjiva aktualnost za praksu kršćanske vjere.

Duhovni život u sebi je život po milostima Isusa Krista, koje je zaslužio svojom smrću na Križu i koje dijeli po Duhu Svetom u svojim sakramentima i djelima ljubavi. I kao takav je »dioništvo« u božanskom životu Presvetog Trojstva i nezamjenjivo sredstvo spasenja i posvećenja.

U kršćanskom duhovnom životu bitna je uloga Duha Svetoga. Upravo po njegovom tajnovitom djelovanju, kako svjedoči cjelovita kršćanska tradicija, duhovni život postaje pravo sredstvo »produhovljenja«, s jedne strane samog života kršćanina i s druge strane njegovih cjelokupnih odnosa.

Kršćanski pak duhovni život, koji se bitno razlikuje od drugih načina duhovnosti, ima svoje karakteristike. To su: pretpostavljanje Božjeg poziva, ispunjavanje Božje volje, događanje svega u Isusu Kristu, ostvarivanje svega po Duhu Svetom.

A duhovni život je u harmoničnoj suradnji svih i dimenzija ljudske osobnosti s Božjom milošću. Na jedan način sve treba biti na svom mjestu i upotrebjeno u pravoj mjeri. Jednostrano isticanje jedne ili druge komponente duhovnog života dovodilo je do brojnih zabluda.

Uvod

Duhovni se život rađa u kršćaninu po sakramentu krštenja. Ono je upravo temelj cjelovitog kršćanskog duhovnog života. Po njemu se kršćanin ucjepljuje u Krista, postaje Božjim djetetom i članom Crkve, postaje dionikom Kristovih milosti i nadnaravnog života. Dok se naravni život rađa posredstvom roditelja u naravnom životu, duhovni se život u kršćaninu rađa na nadnaravan način po djelovanju Duha Svetoga u sakramentu krštenja. »Ako se tko ne rodi iz vode i Duha Svetoga, ne može ući u kraljevstvo Božje« (Iv 3, 5).

I kao što fizički život raste i razvija se po zakonima prirode, slično raste i razvija se duhovni život po zakonima Kristova Evandjelja. Kršćanski duhovni život ima

* Dr. sc. Roko Prkačin, umirovljeni profesor Teološkog studija Družbe Isusove u Zagrebu, afilliranog Teološkom fakultetu Papinskog sveučilišta Gregoriana u Rimu, Dubrovnik.

svoje korijene u Svetom pismu. U Starom zavjetu susrećemo mnoge slike i simbole duhovnog života, a u Novom zavjetu vidimo njegovo puno ostvarenje. Isus postaje izvor novog duhovnog života i njegovo puno ostvarenje po Duhu Svetom.

A sada želim teološki produbiti spoznaju o duhovnom životu i osvijetliti ga Božjom riječi i teološkom refleksijom. Pitanje o teologiji duhovnog života ima golemo značenje za za kršćanski život vjernika. O njem zapravo ovisi kako vremeniti vjerski život kršćana, tako i onaj prekogrobni i vječni. Duhovni život za kršćanina nema alternative.

Tako se u prvom redu pitamo u čemu se sastoji duhovni život u Katoličkoj crkvi i kakvu ulogu ima Duh Sveti u njegovom ostvarenju. Drugo je pak pitanje, na koje tražimo odgovor, kakvu ulogu ima Isus Krist i njegovo djelo otkupljenja u nastajanju i razvijanju duhovnog života. Treća je stvar, o kojoj postavljamo pitanje i tražimo odgovor, kakav je povijesni hod samog naziva »duhovni život« te po čemu je specifičan kršćanski život duha. Četvrto je pitanje, koje si stavljamo, o zabludamo i strampticama na području duhovnog života. Koje su i kakvo im je značenje?

1. *Duhovni život po Duhu Svetome*

U kršćaninu se rađa i razvija dvostruki život — tjelesni, koji prima preko roditelja, i duhovni, koji prima u krštenju po djelovanju Duha Svetoga. Nas zanima teološko značenje duhovnog života, i to prema Svetom pismu¹ i teološkoj refleksiji.

1.1. *Što je duhovno?*

Sveto pismo u prvom redu govori o Božjem Duhu. On je Osobna moć Božja, koja određuje ljudski život iznutra i koja izvana djeluje u Božjim djelima. Tako Duh Sveti djeluje, na primjer, u stvaranju svijeta, u objavi proročke riječi i riječi Svetog pisma, u rođenju i djelovanju Isusa Krista, u duhovnom životu kršćanina. Duh je Božji nevidljiv i poznaje se samo po djelovanju (Post 1, 2; Mt 1, 18; At 8, 17).

Duhovna je ljudska duša sa svojim moćima razuma i slobodne volje. Ona je stvorena na sliku Božju. »Jahve Bog, napravi čovjeka od praha zemaljskog i u nosnice mu udahnu dah života: tako postane čovjek živa duša²« (Post 2, 7). Riječi »duh« i »dah« imaju isti korijen s riječju »disati«³. Tako dok živo biće diše, živi.

1 Citati Sv. pisma i bilješke uzimaju se prema »Jeruzalemskoj Bibliji«, KS, Zagreb, 1994.

2 Riječ »nefeš« označuje biće oživljeno životnim dahom ili duhom (hebrejski »ruah«) (Ps 6, 54).

3 Hebrejska riječ »ruah« znači zrak u pokretu, bilo vjetar (Izl 10, 13) bilo dah iz nosnica (Post 7, 15). Označuje životnu snagu, kao i misli, osjećaje i strasti kojima se ona odražava (Post 41, 8). Kod čovjeka je to Božji dar, duh (Job 27, 3). To je moć kojom Bog djeluje, kako kod stvaranja (Post 1, 2) tako i ljudskoj povijesti (Izl 31, 3), posebno po prorocima (Suci 3, 10) i Mesiji (Iz 11, 2).

Također, dok čovjek ima u sebi duha, živ je, jer je duh princip ljudskog života. A sv. Pavao kaže: »Duh vaš i duša i tijelo«⁴ (1 Sol 5, 23).

Već je starogrčka filozofija zaključila da je ljudska duša nematerijalna i duhovna. To se upoznaje po njezinom djelovanju. Tako čovjek razmišlja u općim pojmovima, iznoseći istine koje nadvisuju vrijeme i materiju. Ustvari čovjek je duhovan i materijalan jer ima materijalno tijelo i duhovnu dušu. Tijelo je podvrgnuto prirodnim zakonima materije, dok se duša ravna prema zakonima životnog duha. Ljudska duša, naime, ujedinjuje i pokreće čovjeka, ona mu daje nutarnji dinamizam i život. Čovjek umire kada mu se duša odijeli od tijela.⁵

Uz to Sveto pismo govori o duhovnim bićima, tj. o dobrom duhu, »anđelu Gospodnjem« (Lk 1, 1) i o zlu duhu, »đavlu« (1 Iv 3, 8). Njihovo je djelovanje posve suprotno i oprečno. Zato ih se prepoznaje, uz pomoć Božju, po njihovim plodovima (Mt 7, 15; Gal 5, 19–24)

Na taj način možemo reći da riječ »duh« nije istoznačni, već višeznačni pojam. Tako je Duh Sveti nestvoreni Duh, Bog je Duh, dok su duhovna bića i ljudska duša stvoreni duhovi. No sve što je duhovno, ima ove karakteristike: nevidljivo je i neosjetljivo, upoznaje se po djelovanju i učincima, ne podliježe fizičkim zakonima.

1.2. Vječni život

Dva su temeljna termina koji označuju život u Svetom pismu: »život« (zoê) koji označuje nutarnji princip pokreta i djelovanja živog bića i »život« (bios) koji označuje tijek vremenskog života. Nas posebno zanima »život« ukoliko je dinamički princip, koji je karakterističan za živo biće kao takvo.⁶

Svaki tip života, prema Svetom pismu, odnosi se prema Bogu kao prema svome početku. Bog je apsolutni gospodar života (Post 9, 4–5). Život pripada sferi svetoga (Pnz 30, 15–20). To je tim značajnije, kada se radi o životu čovjeka, koji je stvoren na Božju sliku (Post 1, 26). Sam Bog posebno bdije nad ljudskim životom i pridržava si isključivo pravo nad njim, te ga štiti po svojoj zapovijedi (Post 4, 3–16).

U mudrosnim knjigama Biblije susrećemo značenje života ukoliko je besmrtn. Onaj koji živi u povezanosti s Bogom po vjeri i ljubavi, neće nikada biti odijeljen od Boga i imat će dioništvo u Božjem životu koji je vječan. »A duše su pravednika u ruci Božjoj⁷ i njih se ne dotiče muka nikakva. Očima se bezbožničkim čini da oni umiru i njihov odlazak s ovoga svijeta kao nesreća; i to što nas napuštaju kao propast, ali oni su u miru⁸. Ako su u očima ljudskim bili kažnjeni, nada im je

4 Ta tročlana podjela čovjeka nalazi se kod Pavla samo ovdje. Osim tijela (Rim 7, 14) i duše (1 Kor 15, 44) ovdje se pojavljuje i duh, koji može biti božanskog počelo novoga života u Kristu (Rim 5, 5) ili vjerojatnije viši dio čovjeka koji je otvoren utjecaju Duha (Rim 1, 9).

5 Usp. Špidlik, Tomás, *Manuale fondamentale di spiritualità*, Asti, 1994, 22.

6 Usp. *Grande Lessico del Nuovo Testamento*, Paidea, vol. III, Brescia, 1365—1473.

7 To znači da su posve pod Božjom zaštitom i o njemu sasvim ovisne.

8 »Mir« znači ne samo odsutnost svakog zla (Iz 57, 2) nego i stanje sigurnosti i sreće pod zaštitom Božjom i u prisutnosti s Bogom (Mud 3, 9).

puna besmrtnosti⁹« (Mud 3, 1–4). Upravo je nada, koja prožima pravednički život, usmjerena u besmrtnost i zajedništvo s Bogom u vječnosti. Vjernik živi vječno dok se nada vječnom životu.

Takav pojam o vječnom životu, koji je duhovan, u potpunosti se objavljuje u Novom zavjetu. Sam Isus, služeći se slikama, kaže da će dati »kruh« od kojega se vječno živi i da će dati »vodu« od koje se vječno ne žedni (Iv 6, 35. 41; Iv 4, 14). Taj život vječni započima u kršćaninu u zemaljskom životu po Kristovoj milosti u duhovnom životu, a potpuno će se razviti u eshatonu. Zato je za kršćanina zemaljski život priprema za vječni život. On po vjeri i nadi u život vječni nalazi puni smisao i potpuno osmišljenje zemaljskom životu.

Tako je vječni život postupno objavljivan. On se očituje kao cilj ljudskog zemaljskog života koji treba neizbježno postići. A duhovni je život, koji kršćanin živi uz milost Kristovu, nenadomjestiva pomoć za postizanje života vječnoga po teološkim krepostima vjere, nade i ljubavi.

1.3. Duhovni život po Duhu Svetome

Kršćanin živi, uz milost Kristovu, osobni duhovni život u svom ljudskom životu. Kako je pak Duh Sveti djelitelj milosti, to se duhovni život u kršćaninu rađa i razvija pod okriljem Božjeg Duha.

1.3.1. Duh Sveti

Budući da je Duh Sveti duhovan i nevidljiv, njegova se prisutnost očituje po znakovima i djelima. On u kršćaninu »prebiva« (1 Kor 3, 16), »govori« u njemu (Mt 10, 20) i daje mu Božju milost i ljubav. »Ta ljubav je Božja¹⁰ razlivena u srcima našim po Duhu Svetome, koji nam je dan« (Rim 5, 5). Tako se duhovni život u kršćaninu ostvaruje po djelovanju Duha Svetoga. A pod njegovim se okriljem i razvija život ljudskog duha i prima božansku snagu.

Tako je duhovni život ono dioništvo po Kristovoj milosti u životu Presvetog Trojstva koje čini čovjeka sličnim slici Božjeg Sina, što se ostvaruje po djelovanju Duha Svetoga. »Time smo obdareni dragocjenim, najvećim obećanjima da po njima postanete zajedničari božanske naravi«¹¹ (2 Pt 1, 4).

9 Nadi se pripisuje temeljna uloga u životu pravednika (Rim 5, 12). Nada je usmjerena na besmrtnost (athanasia). Ta se riječ ovdje upotrebljava prvi put u Starom zavjetu (=SZ), no bila je česta u Grka i označavala je besmrtnost bilo uspomena (Mud 8, 13) bilo duše. Autor je ovdje upotrebljava u potpunjem značenju, ali da bi označio blaženu besmrtnost u zajedništvu s Bogom kao nagradu za pravednost (Mud 1, 15). Na taj način izriče nadu psalmista koji se ne miri s mišlju da će izgubiti prisnost s Bogom (Ps 16, 10).

10 Riječ je o ljubavi kojom nas Bog ljubi, čije je jamstvo Duh Sveti, koji prebiva u nama (Rim 8, 15). Po njemu se obraćamo Bogu kao sinovi Ocu jer je ljubav uzajamna. U Duhu ljubimo također svoju braću istom ljubavlju kojom Otac ljubi Sina i kojom nas ljubi (Iv 17, 26).

11 Izraz je grčkog podrijetla, jedini u Bibliji. Njime apostol želi izraziti puninu života u Kristu, kojim nam Bog priopćuje život koji je njemu vlastit.

Takav duhovni život uključuje cijelog čovjeka i sve njegove sposobnosti, po kojima kao kršćanin odgovara na poticaje milosti Božje. Ne očituje se samo po djelima pobožnosti, nego treba upravljati cijeli ljudski život, nutarnji i vanjski, zajedno sa svim odnosima prema osobama i stvarima. Vanjsko očitovanje duhovnog života proizlazi iz nutarnjeg života. Ovaj uključuje preobrazbu suda i mišljenja u skladu s Evanđeljem. A na formiranje nutarnjeg života uvelike utječe molitveni i sakramentalni život. Tako je nutarnji životu ovisan o vanjskim pobožnostima.¹²

Cilj je pak duhovnog života produhovljenje kršćanina, tj. produhovljenje njegova uma i volje, njegovih osjećaja i srca, te njegova tijela. Put do tog cilja je dugačak i trnovit, ali je spasonosan i to je put svetosti. No, treba imati na umu da produhovljenje čovjeka ne znači odricanje od naravnih vrijednota, nego, naprotiv, njihovo usavršavanje. Ako se slijedi poticaje Duha Svetoga, on će nas poučiti kako sve uskladiti. I rezultat će duhovnog života biti veća harmonija i skladnost u kršćanskom životu.

Iz rečenog se može zaključiti da je duhovni život u punom podlaganju Duhu Svetom i njegovom vodstvu. Upravo po njegovom djelovanju nastaje i raste duhovni život u suradnji s milostima Isusa Krista. Takav duhovni život kao dinamična stvarnost postaje pokretač svega svetoga i vječnoga u životnoj borbi svakog kršćanina.

1.3.2. Napredak u duhovnom životu

Duhovni život je dinamična stvarnost koja se nužno razvija prema punini. To dolazi od posvetne milosti koja stalno potiče na rad oko spasenja i posvećenja. A to su bitni ciljevi duhovnog života.

Isti se pak duhovni život očituje u djelima i u stilu života. »Da vam je odložiti prijašnje ponašanje, starog čovjeka, koga varave požude vode u propast« (Ef 4, 22). Tako novost duhovnog života zahtijeva promjenu života.

Da bi se raslo u duhovnom životu, potreban je napredak u milosti, kao što je i sam Krist napredovao »u milosti kod Boga i kod ljudi« (Lk 2, 52). Iako je Krist bio Bog i vjerna slika Oca, bio je i pravi čovjek, pa je se mogao razvijati i napredovati u vremenu. To vrijedi za sve u ljudskom životu.

Također naš duhovni život »u Kristu« ostaje uvijek život ljudski. A vlastitost je svakog života na zemlji da se razvija i obnavlja. Zaustaviti se i ne kretati se naprijed ni u kojem smislu znači umrijeti. Zato je stalni napredak u duhovnom životu evanđeoski imperativ. A i samo se dioništvo u božanskoj naravi (2 Pt 1, 4) po milosti može ostvariti u većoj ili manjoj mjeri, pa je i u tome potreban stalni rast.

A sv. Pavao pišući novokršćenicima, kaže: »A ja nisam mogao govoriti vama kao duhovnima nego kao tjelesnima, kao nejačadi u Kristu« (1 Kor 3, 1) i poziva ih da duhovno rastu »do mjere uzrasta punine Kristove« (Ef 4, 13). A i sam je Isus neke označio kao »malovjerne«, pa trebaju uvećati svoju vjeru (Mt 6, 30). Tako je

12 Usp. Bernard, Charles André, *Teologia spirituale*, Roma, 1997, 18.

potreban, prema Svetom pismu, postojani rast u duhovnom životu. On je duhovan i nevidljiv, a pokazuje se u konkretnim vanjskim djelima i znakovima.

Crkva je oduvijek branila istinu da postoji uvijek mogućnost stalnog duhovnog napretka ili nazatka. Kao što ne možemo nikoga prije smrti proglasiti svetim, tako također ne možemo znati koji će stupanj duhovnog života zauzeti obraćeni grešnik u času smrti.¹³

1.3.3. Stupnjevi duhovnog života

Što se pak tiče podjele duhovnog života na pojedine stupnjeve, najprirodnija je ona koja obuhvaća tri stupnja, tj. početnički, napredni i savršeni.¹⁴ Ustvare, ova podjela je više znak napretka s određenim karakteristikama, nego neki ograničeni stupanj koji bi bio zatvoren u sebe.

1.3.3.1. Početnici

Početnici su oni koji svjesno i svojevolljno počnu živjeti nutarnji život, nastojeći činiti ono što je Božja volja za njih. Ta se odluka može roditi bilo iz neke životne kušnje bilo iz nutarnje spoznaje da se treba odlučnije prihvatiti put kršćanskog duhovnog rasta. To su momenti obraćenja od vanjštine prema nutrini, kad se milost Božja prepoznaje kao novi život i novi svijet. To se dogodilo, na primjer, kad je sv. Ignacije Lojolski započeo razlikovati nutarnje poticaje i pokrete u sebi.¹⁵ Povezano je to i sa spoznajom samoga sebe te s nutarnjim protivljenjem prema vjerskom životu. Zato je prva stvar ispitivanje savjesti i sakrament ispovijedi. No, stvarna je pak opasnost da se upadne u skrupule ili u neko očajanje.

Početnik u duhovnom životu teži prema osobnoj spoznaji Boga, uz pomoć sabranosti i osobito diskurzivne molitve. Ova molitva uključuje sve duševne sposobnosti po naravnoj strukturi. Osoba, naime, još nije postigla nutarnju sabranost, pa si mora nadomještati duhovne slike i sudove s naravnim slikama i sudovima, koji su često svjetovni. Tako upoznaje istine vjere i Evandjelja, ne samo objektivno nego više životno, što uključuje ljudsku volju i djelovanje.

Čitava osoba postaje uključena u novu duhovnu stvarnost: pamćenje se ispunja Božjom prisutnošću, razum je prosvijetljen vjerom, a volja teži služiti Bogu. Općenito govoreći, može se reći da savjest početnika postaje kršćanska u mislima, sudovima i djelima.

Među mogućim teškoćama koje se susreću na ovom stupnju jesu nestrpljivost i žurba u duhovnim stvarima. Valja poštivati zakon vremena u duhovnom životu i usvajati krepost strpljivosti u duhovnim stvarima. Druga je pak opasnost ona nerazborita revnost što proizlazi iz činjenice da se daje veća važnost osobnom nastojanju nego milosti Božjoj. U duhovnom životu prednost ima uvijek milost Bo-

13 Usp. Špidlik, Tomás, *Manuale fondamentale di spiritualità*, 38–39.

14 Usp. Bernard, Charles André, *Teologia spirituale*, 450–454.

15 Usp. Lojolski, Ignacije, *Autobiografija*, Zagreb, 1991, 15–24.

žja, koja traži postojanu suradnju. Važno je uočiti da su i teškoće dio duhovnog života i da mogu biti sredstvo napretka u duhovnom životu.

Cilj je ovog stupnja duhovnog života, u prvom redu, duhovno čišćenje i oslobađanje od grijeha. Prije svega valja izbjegavati sve teške grijeha, koji su prava kočnica svakog duhovnog napretka. Zatim, kada savjest postane moralno čišća i pozornija, ide se do samog korijena grijeha, trudeći se iskorijeniti neuredne sklonosti. Treći je pak korak da se počne odlučnija borba s »duhom nevjere« što ga kršćanin susreće na svakom koraku, kako u sebi tako i oko sebe.

Takvo pak duhovno čišćenje uključuje postojanu molitvu, duhovno čitanje i duhovnu pouku. Na taj način i nutrina početnika u duhovnom životu postaje slobodnija od raznih zarobljenosti i čuvstvenih navezanosti. Sve se više počinje gledati sebe i okolinu u svjetlu vjere u Krista i ljubavi prema njemu.

1.3.3.2. Napredni

Nakon određenog vremena, koje je ovisno o jačini duhovnog čišćenja pojedine osobe, kršćanin ulazi u mirnije duhovno stanje naprednijeg duhovnog života. Duhovna rasvjetljenja postaju brojnija i duša se oslobađa od hotimičnih grješnih zarobljenosti.

Osoba je prožeta jednom revnošću za duhovni napredak. Ima ozbiljnu i djelotvornu volju u duhovnom životu, koja ne strepi pred odricanjem vlastite volje.

U ovom se stupnju duhovnog života traži nasljedovanje Krista. Zahvaljujući bliskosti s Evandeljem i čestoj pričesti, duša sve više pristaje uz Krista te slijedi njegov primjer i usvaja njegov duh. Posebno ga se priznaje kao »glavu Crkve« i izvor milosti te kao kralja srdaca i učitelja života.

Ovaj stupanj duhovnog života ima svoje značajne oznake: duhovnu Kristovu prisutnost i osobnu ljubav prema njemu; gledanje svih stvari i događaja u odnosu prema Bogu i kao sredstvo služenja njemu. Uz to se napredni u duhovnom životu općenito pokazuje kao osoba koja gospodari sobom; kao osoba koja voli šutnju; kao osoba koja je prožeta dubokom vjerom i nadom; kao osoba koja štuje Boga u svojoj nutrini i vanjštini.

A kao stalni uvjeti naprednog duhovnog života su sljedeći: nutarnji život u čistoći srca i sabranosti duha; postupni rast u poniznosti i zatajenju samoga sebe iz ljubavi prema Kristu; postojano suzbijanje svake vrste sebičnosti jer je ona najveći neprijatelj Kristovom duhu i duhovnom napretku.

Cilj pak drugog stupnja duhovnog života jest prosvjetljenje svjetlom vjere i sukladnost s Kristom u životu i radu. I to sve zahvaljujući prijateljstvu s Kristom i s njegovim Evandeljem.

1.3.3.3. Savršeni

Treći stupanj duhovnog života, savršeni, ne označuje stanje koje ne bi moglo dalje napredovati, nego više označuje duhovno stanje u kojemu se posjeduju uvjeti za stalni napredak. U ljudskom životu na zemlji nema duhovne savršenosti koja se

ne bi mogla uvećati ili umanjiti. Zato se ograničujemo na opis nekih karakteristika ovog stupnja duhovnog života.

Ono što očituje ovaj stupanj duhovnog života, ponajprije je herojska kršćanska ljubav prema Bogu i bližnjemu. A takvu ljubav, koja je djelotvorna, vode isključivo nadnaravni razlozi.

Uz to se svaki kršćanski život u ovom stanju duhovnog života može staviti kao uzor onima koji žive u sličnim prilikama. To je, naime, duhovni život, koji se živi u svjetlu teoloških kreposti i duhovnoj slobodi djece Božje, te postojanoj vjernosti nadahnućima Duha Svetoga.

Uistinu možemo reći, na koncu ovog poglavlja, da duhovni život nastaje po djelovanju Duha Svetoga. U suradnji s njime prima se milost Kristova po kojoj se raste i napreduje do kršćanskog heroizma. Tako je duhovni život po djelovanju Duha Svetoga prava škola kršćanske svetosti.

2. *Duhovni život u Isusu Kristu*

Isus Krist, koji posjeduje »život vječni«¹⁶ (Iv 3. 15), obećao ga je svima onima koji u njega budu vjerovali. Svojom smrću na križu zaslužio je milost, koja je život duha, i nju obilno dijeli po Duhu Svetom u svojoj Crkvi. Sin Božji je postao čovjekom da bi mogao svim ljudima zaslužiti život vječni: »Ja dođoh da život imaju, da ga u izobilju imaju« (Iv 10, 10).¹⁷

2.1. *Kristove zasluge*

Isus je zaslužio milosni život po otkupiteljskoj žrtvi svoje muke i smrti. Budući da je Bog htio punu zadovoljštinu za Adamov grijeh, to je mogao ostvariti samo njegov Sin. Uvreda se grijeha, naime, mjeri u odnosu prema onome koji je uvrijeđen, a to je neizmjerni Bog. Zato čisto ljudska zadovoljština nije mogla biti dovoljna. Jedino je božanska osoba mogla nadvladati neizmjernu udaljenost između ljudskog i božanskog.

Kad se Riječ Božja utjelovila, ljudska narav i ona božanska hipostatski su se sjedinile u osobi »Riječi« (Iv 1, 1). Iako je najmanje djelo utjelovljene »Riječi« moglo otkupiti čovječanstvo, Otac nebeski je htio da ljudski rod bude otkupljen od grijeha po muci i smrti Kristovoj. Kristova smrt na križu, kojom je zadovoljio za istočni grijeh, nadvisuje zadovoljštinu koju je iziskivala pravednost u pravom smislu riječi. Isto tako i zasluge Raspetoga Krista su neizmjerne i preobilne. To je

16 Bog je kao apsolutni gospodar života (Post 9, 4–5) to gospodstvo prenio na Sina (Iv 5, 21), sam Sin jest život (Iv 11, 25). On u sebi život ima i drugima ga daje (Iv 5, 26), onima koji u njega vjeruju (Iv 1, 4. 12). Voda je simbol toga života (Iv 4, 1), a riječ mu je hrana (Iv 4, 35). Taj je život označen pridjevom »vječni«, a taj pridjev označuje pravo božansko svojstvo, po kojem je život iznad onoga što je tjelesno, vremensko i mjerljivo (Post 21, 33). Obećan je vjernicima (2, Ko 4, 18), ali im je već i darovan (Iv 3, 36). Vrhunac će dosegnuti u uskrsnuću (Iv 6, 39).

17 Usp. Jordan Auman, *Teologia spirituale*, Roma, 1991, 63–67.

razlog naše nade, jer je Krist umro i za nas pa su njegove zasluge i nama na raspolaganju.

Sve se Kristove milosti, kako one prije tako i one poslije njegova djela otkupljenja, ljudima daruju zbog zasluga Isusa Krista otkupitelja. Zato Crkva s razlogom uvijek moli »po Isusu Kristu«, jer se sve milosti primaju radi njegovih zasluga.

2.2. Čovještvo Isusa Krista

Isus Krist je izvor i djelitelj svih milosti jer je otkupitelj čovječanstva. Kao što se je Isus Krist trebao sjediniti s ljudskom naravi, da bi umro za naše otkupljenje, tako se božanska Osoba služi čovještvom Kristovim kao sredstvom, da udijeli ljudima nadnaravni život milosti.

Isusa se naziva »Sin čovječji« da bi se označilo kako po svom čovještvu vrši svoje poslanje: propovijeda evanđelje i čini čudesa, dijeli milosti i oprašta grijehe, umire na križu za naše spasenje. Sv. Toma Akvinski je ulogu Kristova čovještva ovako opisao: »Udijeliti milost ili Duha Svetoga kao uzrok, to spada na Krista ukoliko je Bog, no udijeliti na posrednički način spada na njega ukoliko je čovjek, jer je njegovo čovještvo sredstvo njegovog božanstva. I tako Kristova ljudska djela po utjecaju njegovog božanstva postaju za nas spasonosna i daju nam milost po Kristovoj zaslugi i djelotvornosti.«¹⁸

2.3. Glava mističnog tijela

Kršćani se po sakramentu krštenja duhovno nakalemljuju na uskrslu tijelo Kristovo, koje je oživljeno Duhom Svetim. Tako tvore mistično tijelo Kristovo, koje na duhovan način okuplja sve kršćane po Duhu Svetom u jednu Crkvu. Krist je »Glava Crkve koja je Tijelo¹⁹ njegovo, punina onoga koji sve u svima ispunja« (Ef 1, 22). I proslavljeni Krist, ukoliko je glava mističnoga tijela, ima temeljni utjecaj na sve članove Crkve i na njihov duhovni život.

Krist posjeduje, naime, milost u svojoj punini i od te punine vjernici primaju milost na milost. I slavni Krist ostvaruje svoj milosni utjecaj po Duhu Svetom u svojoj Crkvi na razne načine, od kojih su dva izrazita, tj. po svojim sakramentima i po vjeri koja je oživljena ljubavlju.

Treba međutim istaknuti da milosti Kristove nisu ni na koji način ograničene. Naprotiv, ima vjernika koji primaju milosti i rastu u duhovnom životu bez pristu-

18 S. th. III, q. 8, a. 1, ad 1.

19 Iako Pavao uzima sliku tijela, koja je uobičajena u antičkoj književnosti za ljudsku zajednicu, njegovo poimanje Tijela Kristova neovisno je o toj usporedbi. Ono je plod Pavlove vjere u Krista koji je u svom tijelu uskrišen i Duhom oživljen (Rim 1, 4), prvina novoga svijeta (1 Kor 6, 15). Na njega se kršćani nakalemljuju po krštenju (1 Kor 12, 13) i euharistiji (1 Kor 10, 16). Tako postaju njegovim udovima (1 Kor 6, 15) te povezani s njegovim osobnim tijelom tvore zajedno s njime ono Tijelo Kristovo koje nazivamo »mistično« (1 Kor 12, 27). To Tijelo okuplja sve kršćane u jednom Duhu (Ef 4, 4), te je istovjetnije s Crkvom, čija je »Glava« (Ef 1, 22), što je odraz poimanja Krista kao Glave »vrhovništava« (Kol 2, 10) te ono na kraju obuhvaća svemir pod vlašću Kyriosa (Ef 1, 23).

panja sakramentima. Ono što sakramenti čine, to je veća sigurnost i lakoća u primanju milosti te skladniji rast duhovnog života.

Isto je tako istinito da tko god se približi Kristu s vjerom u poniznosti i pouzdanju, prima milosti za svoj duhovni život. Ovaj se uistinu rada i razvija u prihvaćanju Kristovih milosti i u suradnji s Duhom Svetim.

2.4. *Milosni život*

Dok se u teologiji terminom »narav« označuju moći i sposobnosti ljudske, božanski se život označuje terminom »milost«²⁰, koja je čisti dar Božji. Upravo u Novom zavjetu vrijedi »zakon milosti«, koji je Krist zaslužio.²¹

Teologija razlikuje milost nestvorenu — koja je sam Bog, Duh Sveti — i stvorenu, što označuje puninu darova što ih kršćanin prima. Darovi milosti su čisti darovi koje Bog dijeli i nitko nema pravo da ih primi. Oni »uzdižu« ljudsku narav u nadnaravno stanje dajući joj savršenost koja ju nadvisuje.

Ustvari milost pretpostavlja odgojenu ljudsku narav kako bi mogla djelovati. Tako su sposobnosti tijela i duše jedna priprava za duhovni život s darom milosti. Ona daje ljudskim djelima božansku snagu. To se posebno može vidjeti u molitvi, koja je dio duhovnog života jednog kršćanina. U molitvi se situacija sasvim mijenja kad se s našom molitvom sjedini »Duh Sveti« (Rim 6, 26) i kad s Isusom izgovaramo »Oče naš« (Mt 6, 9). Slično se događa u svakom dobrom djelu što ga kršćanin čini u svom duhovnom životu.

Milost je pak nužna za spasenje jer ona označuje »život u Kristu« kao Spasitelju i Posredniku svih ljudi. Bez milosti ljudska djela ne bi bila zaslužna niti bi mogla imati nadnaravnu vrijednost. A uz milost Božju, u kojoj valja napredovati (Lk 2, 52), kršćanski duhovni život postaje moćno sredstvo spasenja.

Potrebno je također imati na umu da kršćanin živi u konkretnom svijetu gdje djeluju i rušilačke snage i sile protivne Kristu i njegovoj milosti. No, uz vjeru i milost kršćanin konačno uvijek može pobijediti zlo. Svako odbijanje milosti fatalni je korak bilo u životu pojedinca bilo u konkretnoj povijesti svijeta.

Zato možemo reći da ništa nije dragocjenije od Božje milosti i ljubavi: »Ljubav je Božja bolja od života, moje će te usne slaviti« (Ps 63, 4). Kršćanski mistici, poput sv. Ignacija Lojolskog, uvjeravaju nas da je ljudska duša u milosti tako vrijedna da bi Božji Sin radi jedne duše postao čovjekom, samo da je spasi. Sve vrijednosti zemaljske gube svoju vrijednost pred Božjom »milošću« i njegovom »ljubavlju«.²²

20 Grčka riječ »charis« znači draž, ljepota, dobrohotnost ujedinjena sa zahvalnošću. Grčki pak oci uz »charis« upotrebljavaju i »pneuma«, što znači »duh«. »Pneuma« označuje da je dar božanski, a »charis« ističe potpunu darovanost dara. A latinska riječ »gratia« odgovara značenju riječi »naklonost i dobrota Božja prema čovjeku«.

21 Špidlik, Tomás, *Manuale fondamentale di spiritualità*, 32–36.

22 Lojolski, Ignacije, *Duhovne vježbe*, br. 230.

3. Duhovni život u kršćanskoj tradiciji

Kršćanski duhovni život je spasonosan i kao takav ima svoju tradiciju. Nadahnut i hranjen Svetim pismom, duhovni život se je očitovao kroz povijest pod raznim vidicima. Zbog njegove važnosti za kršćansku vjeru Crkva je uvijek budno bdjela nad duhovnim životom.²³

3.1. Počeci duhovnog života

Duhovni život kršćana je u prvim stoljećima kršćanstva pokazivao posebnu vezu s Duhom Svetim. Značajan tekst za povijest duhovnog života bez sumnje je onaj u kojem Pavao imenuje »duha, dušu i tijelo« kršćanina (1 Sol 5, 23). Tako se osim tijela i duše, koji su bitni dijelovi čovjeka, ovdje pojavljuje »duh« kao treći dio kršćanina. No, on nije samostojni dio kršćanina, nego označuje razumni vidik ljudske aktivnosti i sastavni je dio ljudske duše, koja kao direktni Božji dar bitno nadilazi tjelesnost i materijalnost. Duboka je pak podudarnost između ljudskog duha i Božjeg Duha.

Međutim su gnosticima²⁴ tumačili tekst sv. Pavla tako da je »Duh« (1 Sol 5, 23) sastavni ljudskog bića, kao što su duša i tijelo. Oni su, prema tome, dijelili ljude na tri kategorije: materijalisti su oni koji daju prednost tijelu; psihici su oni koji daju prednost duši; duhovni su oni koji daju prednost duhu. U takvoj podjeli ljudi, duhovna je samo jedna kategorija izabranih ljudi.

Protiv takve duhovnosti reagirao je sv. Irenej iz Lyona, koji u drugom stoljeću piše: »Svi oni koji se boje Boga, vjeruju u njegovog Sina, te po vjeri udomljuju u svojim srcima Duha Božjega, zaslužuju zvati se čistima, duhovnima i živima za Boga, jer imaju Očeva Duha koji čisti čovjeka i uzdiže ga u Božji život.«²⁵ Tako posjedovanje Duha Svetoga uzdiže čitavog čovjeka, tijelo i dušu, u novi život. Čitavo je ljudsko biće oblikovano po vjeri koja je djelotvorna po ljubavi. Zato se ne može zatvarati ljude u tri nepromjenljive kategorije, da bi jedni bili uvijek viši a drugi niži. Krist je obećao svoga Duha svim kršćanima i svi su pozvani na svetost. A znak Duha Svetoga je djelotvorna ljubav, po kojoj se poznaju Kristovi vjerni učenici (Iv 14, 15).

Utjecaj Duha se pojavljuje prije svega u spoznaji i shvaćanju Svetog pisma. Duhovna osoba je ona koja zna otkriti pod povijesnim smislom Svetog pisma onaj skriveni i »duhovni smisao«. Po njemu se otkrivaju duboki odnosi, bilo između Starog i Novog zavjeta, bilo između Crkve na zemlji i one slavne, ili još više između svetopisamskog učenja i duhovnog života. Upravo se u njemu otkriva očima vjere ona duboka nakana Duha Svetoga, koji je nadahnuo svete pisce.

23 Usp. Bernard, Charles André, *Teologia spirituale*, 19–24.

24 Gnosticizam je religiozna sekta u prvim stoljećima kršćanstva, koja je uključivala razne vjerske struje sinkretističkoga tipa. Gnostičkim smjerovima je zajedničko: spoznaja shvaćena kao iluminacija, koju posjeduju izabrani; dualizam materije i duše, duha i tijela.

25 Irenej, *Contra Haereses*, PG 7, 144.

Crkveni su pisci kroz povijest Crkve osobito naglašavali subjektivna raspoloženja, koja su nužna da bi se ušlo u duhovni smisao Svetog pisma. A to su u prvom redu duhovno čišćenje i popravljavanje prvotne Božje slike u čovjeku.

Tako Duh Sveti od početka povijesti Crkve ima nezamjenjivu ulogu u duhovnom životu. Po njemu kršćanin postaje duhovan i po njemu postaje kadar shvatiti »duhovni smisao« Svetog pisma.

3.2. *Razvitak duhovnog života*

Razvitak duhovnog života u 2. i 3. stoljeću posebno se pokazivao među monasima egipatske pustinje. Među njima je, naime, bilo onih koji su bili obdareni raznim karizmama za duhovno dobro bližnjega. Bilo zbog njihova iskustva u duhovnom životu bilo zbog posebnih karizma, prozvali su ih »duhovnim ocima«, jer su posebno pomagali u problemima duhovnog života.

Učenici u duhovnom životu, osobito početnici, izabirali su »duhovnog oca« među monasima i posve su mu se podlagali u praksi duhovnog života. Takvo duhovno podlaganje bilo je popraćeno uvjerenjem da su »duhovni oci« ne samo puni iskustva nego također da su obdareni posebnim darovima Duha Svetoga.

»Duhovni oci« svoju ulogu nisu vršili po službenoj ulozi, nego po svojoj karizmi. Njihovo se duhovno vodstvo prvotno sastojalo u oblikovanju duhovnog života u učenicima. Ovaj je posebno uključivao traženje Božje volje, kontroliranu askezu, duhovno razlučivanje, napredak u spoznaji Svetog pisma i duhovnih načela.²⁶

Duhovno očinstvo je na osobit bilo zastupljeno u duhovnosti kršćanskog Istoka. Postojalo je zajedničko uvjerenje da je za duhovni napredak potreban duhovni otac, pa ga treba pod svaku cijenu tražiti. Na poseban način se isticala poslušnost duhovnom ocu jer je obdaren posebnim darovima za pomaganje u duhovnom životu.²⁷

Na taj način duhovni otac, koji je obdaren posebnim darovima Duha Svetoga, posebno pomaže u razvitku duhovnog života. On je upravo po svojoj karizmi osposobljen da pomogne u rastu duhovnog života.

3.3. *Duhovni život je nesebična ljubav*

Kršćanin je duhovan kada živi dar nesebične ljubavi što ga Duh Sveti daje vjerinama. Dar je pak nesebične ljubavi veoma važan za praksu kršćanskog duhovnog života.

Teologija je, međutim, u 12. i 13. stoljeću, povezala duhovni život s teološkom krepošću nesebične ljubavi. Čitava se kršćanska pedagogija u duhovnom životu usmjerila na odgoj u nesebičnoj ljubavi. A sv. Toma Akvinski stavlja čitav duhovni život u okvir nesebične ljubavi do njezine punine.²⁸

26 Usp. Špidlik, Tomás, *Manuale fondamentale della spiritualità*, 275.

27 Usp. Hausherre, I., *Direction spirituelle en Orient autrefois*, Roma, 1955, 178.

28 Usp. *S. th.* II–II, q. 184, a. 1.

Iako takvo poimanje duhovnog života kida osobni odnos kršćanina s Duhom Svetim, ima i svoju prednost, što usmjeruje pogled prema teologalnom životu. Ovaj je, naime, bit kršćanskog života. Isto tako pojedine karizme ne postižu pravu vrijednost ako nisu uključene u teologalni život. Ovaj je isti za sve vjerne i za sva kršćanska zvanja. Da bi se sudjelovalo u teologalnom životu, nije potrebno odlaznje u pustinju ili vršenje posebnih vanjskih djela. Potrebno je živjeti duhovni život kao kršćanin u vjeri, nadi i ljubavi, i time se ostvaruje smisao kršćanskog života.

Na taj je način skolastička teologija, koja je uzimala čovjeka kao ishodište etičkog i moralnog života, shvaćala duhovni život kao savršenost u nesebičnoj ljubavi. Tako je problem duhovnog života postao više praktičan, tj. kako usavršiti nesebičnu ljubav u kršćaninu.

3.4. *Nutarnji život*

Sv. Franjo Saleški (1567. –1622.) pokazuje novi put duhovnog života, koji je moguć u svim kategorijama kršćanstva. Prakticira se po osobnim pobožnostima, prožetim vjerskim kultom i sakramentalnim životom. Takav se kršćanski duhovni život zapravo posebno hrani molitvom i sakramentima.

Pod tim su vidom već u 16. stoljeću nastale razne duhovne metode kršćanske meditacije i duhovnih vježbi. Cilj im je bio da kršćane vode do osobnog usvajanja tajne spasenja i do osobnog nutarnjeg života. Tim putem se došlo do značajne uloge nutarnjeg i osobnog života u duhovnosti.

Tako se ustvari prešlo od naziva »duhovni život« na naziv »nutarnji život«. Njime se u isto vrijeme izriče život u subjektivnom smislu, ukoliko je nutarnji princip djelovanja, i život u objektivnom smislu, ukoliko se ljudski život pokazuje u svojoj vanjskoj dimenziji.

Nutarnji život se pokazuje kao duhovni život ukoliko je utemeljen na strukturi spoznaje, koja je kadra pojmiti više vrijednosti. Tako se rađa suprotnost između tipa ljudskog života okrenuta prema biološkim vrijednostima i onoga života koji se usmjeruje prema višim vrjednotama. Prvi tip života predstavlja određeni odnos s tijelom i materijom, dok je drugi tip života usmjeren prema duhovnim vrjednotama. Također sv. Pavao kaže: »Jer nama nije do vidljivoga nego do nevidljivoga: ta vidljivo je privremeno a nevidljivo je vječno« (2 Kor 4, 18).

No takva usmjerenost prema višim vrjednotama ne može se smatrati privilegijem kršćanskog života. U svim se religijama, naime, nalaze osobe koje drže da je važniji mistični život, po kojem se teži postizanju vrijednosti kao što su nutarnja sloboda, čistoća, svetost. Čak se govori o »duhovnom životu« ako se netko usmjeri prema ostvarenju viših vrjednota — iako nisu iz vjerskog područja, kao na primjer ako se netko posveti traženju istine, dobrote, ljepote.

Tako je naziv »nutarnji život« tijekom vremena preuzeo prednost pred nazivom »duhovni život«. A ovaj, u širem smislu, označuje svaki tip duhovnog života, npr. traženje znanstvenih, estetskih i moralnih vrjednota. Tako se može govoriti o kršćanskom, hinduističkom, platonističkom duhovnom životu. Tu se odmah javlja pitanje odnosa između kršćanskog duhovnog života i drugih religija. Razlika je,

naime, golema i vrlo važna. Dok kršćanski duhovni život potječe od osobe Isusa Krista i njegove objave, drugi načini duhovnog života potječu iz imanentnih izvora.

3.5. *Kršćanski duhovni život i povijest spasenja*

Kršćanski duhovni život se temelji na povijesnom događaju spasenja i na Kristovoj osobi i njegovoj objavi.²⁹ Upravo je u tome njegova izvornost i specifičnost, koja ga bitno razlikuje od svih drugih načina duhovnog života.

3.5.1. *Božja inicijativa*

Bog objave je apsolutno i samostojno Biće koje nadilazi sve stvoreno. Vjera je odgovor Bogu koji se objavljuje. »Ja jesam, ja sam prvi, ja sam i posljednji« (Iz 48, 12). A objavu Boga prati i objava njegovog plana spasenja. Po njoj ga se može upoznati kao Boga, koji spašava tijekom povijesti spasenja. Tako Bog nije samo Stvoritelj nego i Spasitelj. Vrhunac pak Božjeg spasenja ostvaruje se u Kristu Spasitelju. I vjera u Krista Spasitelja je temelj kršćanske duhovnosti.

Na taj se način Bog pokazuje kao mudri gospodar svega i bezuvjetni ostvaritelj plana spasenja ljudi u Isusu Kristu. Isto tako poziva narode i pojedince na sudjelovanje u planu spasenja, što je znak njegove ljubavi prema ljudima.

Osobno pak očitovanje Božje volje glede pojedinaca i naroda ima apsolutno prvenstvo. To je od vrlo velike važnosti za duhovni život vjernika. Naime, očitovana Božja volja je poziv na svetost. Ova se postiže po ispunjenju Božje volje, s kojom se treba usklađivati ljudska volja. Kao što spasiteljska volja daje cilj i dinamični poticaj svim stvorenjima, tako ispunjenje Božje volje u duhovnom životu vjernika vodi svaku osobu do savršenosti. Tako činjenica da se je Bog objavio i da je očitovao svoju volju čini apsolutni temelj kršćanskoga duhovnog života.

3.5.2. *Bog govori ljudima*

Budući da je Bog želio suradnju ljudi u djelu spasenja, objavio se je riječima koje traže odgovor. Tako je uspostavio dijalog s čovjekom, jer je svaka priopćena riječ susret dviju osoba.

Međutim, sadržaj riječi Božje se ne ograničuje na pismene riječi Svetog pisma. On također progovara preko svojih djela, preko povijesti spasenja i preko svoje utjelovljene »Riječi« (Iv 1, 1). Bog također nastavlja govoriti preko Crkve i preko svojih providnosnih djela u svijetu. U tom smislu je riječ Božja uvijek živa, kako u tekstu Biblije tako i u povijesti svijeta.

Po vjeri se priznaje božanski izvor djela spasenja i tako se pristaje ne samo uz riječ Božju nego i u samoga Boga spasitelja i objavitelja. S tim se pristankom čovjek povezuje s Bogom i osobno odgovara na Božju inicijativu. Ostvaruje se dijalog između Boga i čovjeka.

29 Usp. Konstitucija »Dei Verbum« (=DV), u: *Drugi vatikanski koncil. Dokumenti*, Zagreb, 1993.

3.5.3. *Savez između Boga i čovjeka*

Savez između Boga i ljudi više puta se je sklapao u povijesti spasenja. Inicijativa je uvijek dolazila od Božje ljubavi i Božje slobode. Tako se sklopljen savez između Boga i Noe, kojemu je bio znak duga, proteže se na sva stvorenja (Post 9, 8). A savez između Boga i Abrahama, kojem je znak obrezanje, odnosi se samo na njegovo potomstvo (Post 17). Savez pak između Boga i Mojsija, sinajski savez, odnosi se na Izraela, koji prima Božje zapovijedi (Izl 20). A kod proroka se uvodi novi tip saveza, u kojemu se pokazuje međuosobni vidik (Jer 31, 31). Savez poprima nutarnji značaj i postaje riječ Božja u ljudskom srcu, koja traži uzvratanje. A s prorokom Ezekijelom izričito se postavlja osobna odgovornost svakog čovjeka za savez s Bogom (Ez 35–36).

Tako je savez između Boga i ljudi u Starom zavjetu obnavljan i obogaćivan novim elementima. Oni su naviještali konačnu stvarnost novog saveza u Isusu Kristu, koji se ostvario u njegovoj smrti na križu. Ustvari u Novom zavjetu se posebno ističe osobni odnos Boga s kršćanina, što uključuje i posebno poslanje (Iv 14, 15).

Na taj se način iz povijesnog karaktera kršćanske vjere pokazuje originalnost kršćanskog duhovnog života u odnosu prema drugim religijama. Duhovni život jednog kršćanina nosi ove karakteristike: 1. Pretpostavlja osobno zvanje ukoliko Bog ima osobni odnos sa svakim kršćaninom, pa duhovni život upravo razvija taj međuosobni odnos. 2. Duhovni život se sastoji u ispunjavanju Božje volje, što je posve različito od ontološkog izjednačenja na putu imanencije. 3. Sve se događa u Kristu, koji je ušao u povijest i sklopio konačni savez između Boga i ljudi. 4. Sve se odvija u ljubavi, bilo u silazećoj ljubavi od Boga po Duhu Svetom bilo u uzlažećoj ljubavi kao odgovor na prvu Božju ljubav.

4. *Zablude u shvaćanju duhovnog života*

Duhovni život je u harmoničnoj suradnji svih dimenzija ljudske osobnosti s Božjom milošću, tj. tijela, duše i duha, te socijalne i povijesne dimenzije i Kristove milosti. Na jedan način sve treba biti na svom mjestu i upotrebljeno u pravoj mjeri. Jednostrano isticanje jedne ili druge komponente duhovnog života vodi u zablude na tom području. One se mogu sintetizirati u nekoliko tipova zabluda u shvaćanju duhovnog života.³⁰

4.1. *Materijalizam*

Općenito govoreći, materijalizam označuje filozofske pravce koji niječu opstojnost nematerijalnih i duhovnih stvarnosti, te postavljaju materiju kao prvo i jedino počelo čitave realnosti.³¹ Takvo učenje se posve protivi nauku Katoličke crkve.³²

30 Usp. Špidlik, Tomás, *Manuale fondamentale di spiritualità*, 25–31.

31 Usp. Mišić, Anto, *Rječnik filozofskih pojmova*, Verbum, Split, 2000.

32 Denzinger–Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum*, Herder, Roma, 1976, 3022.

Očito je da je takav materijalizam suprotan kršćanstvu i kršćanskom duhovnom životu. Oprečnost je radikalna i potpuna jer se nijeće postojanje svega što ne bi bilo proizvod materije. Međutim, ne može se prihvatiti teorija po kojoj aktivnost ljudske duše, koja je duhovna, nije ništa drugo nego rezultat materijalnih uvjeta. Duhovne sposobnosti ljudske duše, spoznaja i slobodna volja, bitno nadilaze materiju i nužno traže duhovno počelo postojanja.

Na taj je način materijalizam zbog svoje filozofije nespojiv s kršćanskom vjermom i kršćanskom duhovnošću. Čovjek je, naime, složeno biće, koje ima materijalno tijelo i duhovnu dušu kao bitne dijelove, pa ga se ne može jednostrano protumačiti.

4.2. *Psihologizam*

Psihologizam predstavlja stavove i težnje koji bi htjeli uz pomoć psihologije protumačiti naravne i nadnaravne pojave u samom čovjeku. Pogrešna je tvrdnja da psihologija može protumačiti sve pojave. Aksiom je duhovne teologije da pretpostavlja narav, ne ruši ju, nego ju usavršuje. U tom svjetlu psihologija, koja je nauka o čovjeku pod vidom naravi, uvelike može koristiti duhovnoj teologiji, koja je nauka o čovjeku pod vidom svrhunaravi, u poznavanju čovjeka i njegove naravi.

Psihologizam se u povijesti javlja u raznim nijansama, koje možemo sažeti u nekoliko izrazitih zabluda na području duhovnog života.

4.2.1. *Racionalizam*

Racionalizam pak označuje filozofske pravce koji smatraju da je ljudski razum bitni izvor ljudske spoznaje, zanemarujući sve druge izvore spoznaje. Na taj način racionalizam, ne priznavajući nesavršenost ljudske spoznaje, prihvaća samo one stvarnosti koje razum može posve upoznati.

Tako racionalisti ne prihvaćaju ili iskrivljuju temeljne istine vjere, koje je Bog objavio, jer nisu posve jasne ljudskom razumu. Tako nijeću duhovni život, koji je nadnaravan.

Takvo učenje je protivno crkvenom nauku.³³ Čovjek je razumno biće i može upoznati sve pojave u naravnom redu opstojnosti. No, ljudski razum nije neograničen i savršen, nego je po svojoj naravi omeđen i kao takav nesavršen.

4.2.2. *Voluntarizam*

Voluntarizam označuje one filozofske struje koje daju prednost volji pred razumom i razumskim djelovanjem. Tako volja postaje odlučujuća moć u duhovnom životu.

Pelagije, koji je umro oko 527., nijekao je istočni grijeh i potrebu milosti za spasenje. Smatrao je da je čovjek svojom slobodnom voljom jedini tvorac svoje sudbine te mu nije potrebna Božja pomoć da čini dobro i izbjegava zlo. U duhov-

³³ Isto, 2860.

nom životu i u moralu odlučujuća mu je slobodna volja. Crkva je Pelagijev nauk zbog ovakvog shvaćanja osudila.³⁴

Jednostrano i pretjerano naglašavanje ljudske volje, koje se konačno oslanja više na sebe nego na milost, posve blokira duhovni život. Bez milosti i poniznosti nema kršćanina. Uz to činjenica da se Isus odlučno suprostavljao farizeizmu, koji je obdržavao zakone samo izvana, pokazuje da vanjsko obdržavanje zakona može biti maska koja sakriva veliki manjak nutarnjih vrjednota.

Ljudska volja je velika snaga, sposobna za velika djela u službi Božje volje. Dobra volja u borbi duhovnog života nije sebi dostatna jer ju prate ne male slabosti.

4.2.3. *Senzitivnost*

Duhovni život, koji uključuje čitavog čovjeka, uključuje također ljudsku senzitivnost. Ova obuhvaća sposobnost primanja osjetnih podražaja, instinktivnih iskustava i emocionalnih težnji. Posebno na području emocija, ukoliko su dio duhovnog života, nastaju mnoge zablude.

Već se u 4. stoljeću na kršćanskom Istoku pojavio duhovni pokret molitelja, »mesalijanci«, koji su osjećajima pridavali isključivu važnost. S obzirom na duhovni život tvrdili su da kršćani posjeduju milost jedino ako ju osjećaju. Tako su osjećaji jedini kriterij duhovnosti. Crkva je osudila učenje mesalijanaca.³⁵

A u 16. stoljeću je Michel Bay tvrdio kako se po osjećajima i naravnim težnjama može mjeriti život milosti. Tako je dovoljno za »opravdanje« da ga se osjeća. Isto je tako tjelesna »požuda«, koja se osjeća, već grijeh.³⁶

Ustvari se ne može mjeriti život milosti Božje po dobrim i lošim osjećajima. Po drugoj pak strani vjerujemo da prisutnost Duha Svetoga daje čovjeku nutarnji mir i svaki kršćanin sa zahvalnošću treba primati takve darove. No, veoma je važno da kršćani svojski izbjegavaju svaku umjetno izazvanu senzitivnost u duhovnom životu.

4.2.4. *Spiritualizam*

Spiritualizam kao filozofski smjer pridaje veliku važnost duhu i smatra da je svako biće u svojoj osnovi duhovno. A u duhovnom životu spiritualizam ističe samo ulogu duha i posve zanemaruje ulogu materije. Tako je spiritualizam u svojim pretjeranim tvrdnjama puna suprotnost materijalizmu.

U 16. stoljeću se javlja duhovna sekta »prosvjetljenih«³⁷, koja duhovno prosvjetljenje uzima za mjerilo svega. Tvrdili su da u duhovnom životu ne trebaju posrednika jer ih direktno u svemu vodi posebno Božje svjetlo ili posebna Božja ljubav. Crkva je duhovnu sektu »prosvjetljenih« osudila zbog krive nauke.³⁸ Njihovo nijekanje svakog posredništva u vjeri posve ruši temelje svakog duhovnog života.

34 Isto, 222–230.

35 Isto, 250.

36 Isto, 1045, 1038.

37 Budući da su nastali u Španjolskoj, poznati su pod španjolskim imenom »alumbrados«.

38 Denzinger–Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum* ..., 2189.

U 17. stoljeću su javlja duhovni pokret pod nazivom »kvijetizam«³⁹, koji ima za cilj u duhovnom životu sačuvati pošto poto nutarnji mir i pasivnost. Po njihovom shvaćanju u duhovnom životu treba pustiti da Bog radi, bez ikakvog ljudskog zalaganja. Po njima je stav nutarnjeg mira i pasivnosti temeljni stav pred Bogom. Duša, naime, direktno prima od Boga ono što želi postići drugim sredstvima i putevima. A ljudski napor, prema njihovom shvaćanju, valja usmjeriti na oslobađanje od strasti, da ne smetaju Božjem djelovanju.

Crkva je osudila kvijetizam zbog krivog učenja.⁴⁰ Ne smije se zaboraviti da milosni život u vjerniku nikad ne guši ljudsku aktivnost, nego je naprotiv potiče. Duhovne utjehe i nutarnji mir ne smiju služiti duhovnoj pasivnosti i nepokretnosti, nego su poziv na zahvalnu aktivnost.

Uz to se spiritualizam može, u manjoj mjeri, očitovati u duhovnom životu vjernika na razne načine. Tako neki kršćani precjenjuju čudesa i stalno očekuju Božje izvanredne zahvate, dok se sa svoje strane nedovoljno služe redovitim sredstvima da bi činili dobro. Isto tako neki kršćani svoju vjeru povezuju samo s ukazanjima i izvanrednim i pojavama, a zanemaruju redovite dužnosti kršćanskog života. Također neki vjernici u duhovnom životu ističu isključivu vrijednost duhovne dimenzije, npr. razmišljanje o vječnom blaženstvu ili molitvu, a zanemaruju konkretni život, rad u zajednici i društvu. Ustvari, jednostrano naglašavanje jedne vrijednosti na štetu druge vrijednosti protivno je duhovnom životu u evanđeoskom duhu.

Tako možemo reći da svaka jednostranost u duhovnosti isključuje kršćanski duhovni život. Ovaj se skladno razvija jedino u suradnji i skladu ljudski sposobnosti i Božjih darova. Duh Sveti »produhovljuje« cijelu osobu i njezin život. Na taj način puni smisao dobiva običan i skroman život svakog dana, svakidašnje brige, tjeskobe, uspjesi, neuspjesi i nametnute žrtve.

Zaključak

U zaključku želim istaknuti aktualnost i važnost duhovnog života za svakog kršćanina te ukratko sažeti ono što je rečeno u pojedinim dijelovima samoga rada.

1. Duh Sveti, na temelju Svetog pisma i kršćanske tradicije, po milosti Isusa Krista daje život ljudskom duhu. Tako je duhovni život, što ga kršćanin prima u krštenju, dioništvo po milosti Isusa Krista u božanskom životu (2 Pt 1, 4), koje se ostvaruje po djelovanju Duha Svetoga. A cilj je duhovnog života da bude sredstvo spasenja i posvećenja kršćanina. Zato ima temeljnu i nezamjenljivu vrijednost za vremeniti i vječni život kršćanina. Upravo nema alternative u konkretnom životu.

2. Duhovni život je život po milosti Isusa Krista, koju je zaslužio svojom smrću na križu. Krist je zaslužni uzrok svih milosti. A Kristovo pak čovječstvo postaje sredstvo njegova božanstva. On je po njemu ostvario svoje poslanje i smrću na

39 Ime su uzeli od latinske riječi »quies« = »mir«.

40 Denzinger–Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum* ..., 2181–2192.

križu zaslužio milost spasenja. Tako Krist postaje vrelo i djelatelj svake milosti jer je otkupitelj čovječanstva. On dijeli svoje milosti po Duhu Svetom, osobito u svojim sakramentima i u vjeri koju oživljuje djelotvorna ljubav. Zato se s pravom može reći da ništa nije dragocjenije od Kristove milosti i ljubavi za svakog kršćanina.

3. U prvim stoljećima kršćanstva duhovni je život povezan posebno s Duhom Svetim (1 Sol 5, 22). Njegovo djelovanje se posebno očituje u shvaćanju »duhovnog smisla« Svetog pisma. A »duhovni oci« među monasima prvih stoljeća, koji su obavljali duhovno vodstvo snagom svoje karizme, ponajprije su pomagali u pitanjima duhovnog života.

Skolastička teologija shvaća duhovni život kao rast i napredak u nesebičnoj ljubavi. Tako se sve svodi u duhovnom životu na to, kako usavršiti nesebičnu ljubav. Međutim, od 16. stoljeća na mjesto naziva »duhovni život« prevladava naziv »nutarnji život«. Ovaj se oslanja na strukturu ljudske spoznaje, koja je kadra pojmiti više vrednote, koje nisu iz vjersko područja, kao što su traženje znanstvenih, etičkih i moralnih vrjednota. Tako se može govoriti o raznim tipovima duhovnog života.

Kršćanski duhovni život, koji se bitno razlikuje od drugih tipova duhovnog života, ima ove karakteristike: pretpostavlja osobni Božji poziv koji se živi u odgovornom duhovnom životu; glavni mu je kriterij da se traži i ispunja Božja volja u konkretnom životnom zvanju; odvija se i živi u Isusu Kristu koji je sklopio Novi savez između Boga i ljudi; sve se događa u Božjoj milosti i ljubavi po djelovanju Duha Svetoga.

4. Glavne zablude na području duhovnog života mogu se sažeti u nekoliko značajnijih tipova. One se posebno pokazuju u nijekanju ili iskrivljivanju duhovnog života u praktičnom životu.

- a. Materijalizam, ukoliko kao filozofski pravac postavlja materiju kao jedini princip svega što postoji, ustvari niječe kršćanski duhovni život, koji je nadnaravan. I kao takav posve se suprotstavlja kršćanskoj vjeri i kršćanskom vjerskom životu. Uistinu se ne može opravdano prihvatiti materijalistička pretpostavka da je ljudska duša rezultat materijalnih uvjeta, jer je duša bitno različita od tijela.
- b. Psihologizam, koji želi psihologijom protumačiti sve pojave, onemogućuje kršćanski duhovni život. Psihologija je znanost o čovjeku u naravnom redu i u tome može mnogo pomoći, dok je duhovna teologija znanost o čovjeku u nadnaravnom redu i o njegovom duhovnom životu.

Psihologizam se pokazuje u raznim nijansama: a) Racionalizam zabacuje svaki drugi izvor spoznaje osim ljudskog razuma. Tako zabacuje sve vjerske istine i kršćanski duhovni život jer nadvisuju naravnu spoznaju. Takvo shvaćanje se ne može opravdati budući da prihvaća objektivnu ograničenost ljudske spoznaje. b) Voluntarizam na duhovnom području postavlja ljudsku volju kao glavni kriterij. Tako se onemogućuje kršćanski duhovni život, u kojem se ljudska volja treba usklađivati s Božjom voljom. c) Senzitivizam na duhovnom području daje prednost emocijama, kao što to čini duhovni pokret molitelja »mesalijanaca«. Ne može se, međutim,

mjeriti život milosti Božje po dobrim ili lošim osjećajima, jer su oni promjenljivi. d) Spiritualizam na duhovnom području ističe samo značenje duha, a zanemaruje ulogu materije. Tako duhovna sekta »prosvjetljenih« duhovno prosvjetljenje uzima kao mjerilo svega, a duhovni pokret »quietizma« sve podvrgava nutarnjem miru i pasivnosti. Spiritualizam zbog svoje jednostranosti onemogućuje kršćanski duhovni život.

5. Teologija kršćanskog duhovnog života velika je snaga svakog kršćanina jer postojano povezuje sa životom Presvetog Trojstva. Ujedno je božansko sredstvo kako spasenja tako i posvećenja. Po njemu se progresivno ostvaruje »produhovljenje« duše i tijela svakog kršćanina.⁴¹ Isto tako kršćanski duhovni život utječe kako na međusobne odnose ljudi tako i na odnos prema kozmosu.⁴²

THE THEOLOGY OF THE SPIRITUAL LIFE

Roko PRKAČIN

Summary

The objective of spiritual theology is to examine the Christian spiritual life in the light of the Holy Bible and Christian Tradition. This article depicts the deep theological roots of the spiritual life of every Christian: nothing can replace spirituality which must be ever present in the practice of the Christian faith.

The spiritual life in itself is a graced life merited by Jesus Christ through His death on the Cross and bestowed upon us through the Holy Spirit in the sacraments and works of love. In this way the spiritual life is a »partaking« in the divine life of the Most Holy Trinity and this renders it a unique means of attaining salvation and sanctification.

The Holy Spirit plays a vital role in the Christian's spiritual life. It is through his mysterious action, as Christian Tradition has testified from the start, that a life in the spirit imbues with this same spirit not only the life of the Christian, but also that of his neighbour.

Christian spirituality, which differs essentially from other types of spirituality, is characterized by the following features: the assumption that one has been called by God; the willingness to fulfill God's will; that this transpires through Jesus Christ and is fulfilled through the Holy Spirit

The spiritual life is the harmonious interaction of all the dimensions of the human personality with the grace of God. On the one hand all of these must fit into place and be utilized in the proper measure. By overemphasizing any single component of the spiritual life, misconceptions can result, and these have always been numerous in the sphere of the spiritual.

41 Usp. Recluso, Teofanie, *La vita spirituale*, Roma, 1989, 5–14.

42 Solovjev, Vladimir, *I fondamenti spirituali della vita*, Roma, 1998, 27.